

SURMA VEND UNI

Mudlum. Linnu silmad. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2016. 180 lk.

Mudlumil on selgelt äratuntav loominguiline käekiri, mis jätkub ka tema uues novellikogus. Olgu siiski juba alustuseks mainitud, et nii mõnestki „Linnu silmades” sisalduvast novellist on näha autori loominguilist arengut, kujutamislaadi avardumist ja keelelist tihenemist. Esmalt üritan visandada Mudlumi käekirja piirjooned, mis jäid meelde juba autori eelmise kogu „Tõsine inimene” (2014) lugemisest ning toimisid kõnealuse raamatuga kohtumisel (täitumist leidnud) eelootusena.

Mudlumi loomingu keskmes on nostalgiamauguline argielu poetika, pööraseid sündmusi enamasti ei toimu. Kujutuslaad jätab tugevalt omaeluloolise mulje; sageli kujutatakse esimeses isikus kadunud lapsepõlvemaad kusagil nõukogude aja lõpul (vt eriti „Naiste saun”). Nostalgitsemine pole heietav, see on läbi põimitud sooja (enese)irooniaga. Kirjelduskeel on väga detailitundlik, eriti ruumiliste keskkondade osas (vt „Labürint”, „Majaehitaja”), samas kujutatakse ruume plastiliselt ja voolavalt, unenäoloogika alusel. Uni ja unistamine ongi „Linnu silmade” põhiseisund (vt „Labürint”, „Etüüd viie naise ja lestakalaga”, „Arhibaldi uni”), selle vastukaaluks on unetus, mis tekitab piinu ja imelikkust („Närviline inimene”, „Linnu silmad”). Mudlumi õnnestumised leiavad aset seal, kus voolav kujutlusvõime ning kompositsiooniline rangus moodustavad õrnalt balansseeritud terviku – „Linnu silmades” tõstaksin esile ennekõike esimest nelja novelli. Kuid teinekord saab kujutlusvõime nii vabad käed, et autor unustab ennast pähe turgatanud teemal pajatama, muutudes tüütuks

(nt „Antropomorfi”, „Saippuakauppias”). Kokkuvõtvalt: Mudlumi loominguilise käekirja eripäraks on minavormis esitav argiste mälestuste pajatamine, mis muutub õnnestumise korral voolavaks-unenäoliseks.

Järgnevalt tooksin esile tähelepanekuid sellest, kuidas Mudlum „Linnu silmades” oma põhistiilist hälbib. Lähene gem vaatepunkti kaudu, tuues esile lood, mis on üles ehitatud teistmoodi kui mälus kobava mina-hääle ümber. Mõne novelli peategelaseks on ebamäärane umbisik, *Ta* – nõnda vabane tekst vähemalt vormiliselt omaeluloolisusest. Sellistes novellides on tegelast pisendatud, mille arvelt saab jutustamist vääriv põhiteema paremini esile tulla. „Majaehitajas” on selline asendus mõnevõrra kunstlik ning novell ise tundus lugedes olevat „Labürindi” kahvatu kordus, kuid kõige paremini ilmneb võte kogu avaloos „Närviline inimene”. See kõige lühem ja kontsentreeritum tekst (neli ja pool lehekülge) räägib unetusest, visandades vaid õrnalt selle käes vaevleva tegelase kontuurid; on üht-aegu tõsine ja humoorikas, ei kaldu kordagi heietusse. Lisaks on novellil kogu kõige õnnestunum puánt, mis sobitub teemasse täiesti orgaaniliselt: „Kindel see, et kui seesugune närvipundar kord surema hakkab, siis ei sure ta mitte korralikult ja kohe nagu teised inimesed, vaid just siis, kui tunneb, et nüüd justkui hakkaks surm tulema, vast on isegi kohal, käeulatuses, siis ärkab ta suure võpatusega ülesse ja elab veel mitu aastat jutti” (lk 13).

Mainisin puánti, mis on teadagi novelli kohustuslik osa, kuna sageli just see element Mudlumil logiseb, tundub kistud killuna või krampliku sügavmõttelisusena, nt „Maailm tahab tege-

mist" (lk 26), „Maailm kui tahe ja kujutus, seda ma ütlen" (lk 70), „Maailm käib kikkivarvul" (lk 81), liiatigi on siin näha sama motiivi üleekspluateerimist.

„Linnu silmades" on ka selliseid novelle, mille raskuspunktiks on hoolikalt välja joonistatud peategelane. Seda, et Mudlum ka nii kirjutada oskab, näitab tema romaan „Ilus Elviira" (Eesti Keele Sihtasutus, 2015). Õigupoolest jutustas juba tema debüütnovell „Minu tädi Ellen" ühe konkreetse inimese lugu, kuid nii seal kui ka paljudel teistel puhkudel hargneb lugu ja moodustub tege-laskuju meenutava minahääle kujutus- ja mä lupiltide avaliku korrastamise kaudu. Aga Mudlum oskab ka teisiti, võiks öelda, et klassikalisemalt. Sellise jutustamisviisi ehadaimaks stiilinäiteks ning minu hinnangul kogu raamatu tugevaimaks tekstiks on „Arhibaldi uni". Selles loos, milles avaneb vana üksiku mehe elu ühes päevas, on kõik omavahel tasakaalus: nii sündmustik kui ka peategelase sisekõne mõjuvad usutavalt, novelli üldisem ideestik avaneb sujuvalt ning mitte üksnes vahemärkuste, vaid just tegevuse kaudu. Arhibald on halvasti maganud ja vaevleb terve päeva une küttes, mis „on nagu must jõgi, mis voolab läbi elu ja kole raske on sealt igal hommikul kaldale ronida" (lk 52). Sündmustevaeses päeva mahub peale argitoimetuste mure kassi pärast, kelle eest hoolitsemise kohus eluisu üleval hoiab, ning maainimese asjalikud ootused. Needki on täiesti usutavad, nii et kui autor resümeerib: „Midagi uut siin ilmas ei olnud õieti oodata ja ometi ootas Arhibald kogu aeg. Oli nii-öelda ooterežiimil" (lk 48), siis ei mõju see sugugi kistud filosoferimisena. „Arhibaldi uni" on üks väheseid novelle kogus, mis ei lõppe rõhutatult sügavmõttelise puändiga, lihtsalt saabub uus päev ja kordub varem kirjutatu: „Arhibald pani muna veekeedukannu ja lasi kassi õue" (lk 52).

Sarnases registris on kirjutatud veel paar novelli. „Agaape kummarduses" avatakse vastupidiselt äsja kirjeldatud loole ühe lihtsa naise nukker elukäik punktiirina mõnel leheküljel, kuid novelli lõpus (lk 78–81) sekkub kirjel-

dusse autori hääle, väljendamiseks armastust ja kaastunnet tegelase vastu. Pisut häiris sõnumi võimendamine kulunud sümbolite abil: esiteks pealkiri, teiseks peategelase nimi, Ingel. Omamoodi värskendav on novell „Õuduse allikad", kus visandatakse vahelduseks ühe friigi portree, mida võrtsitatakse imeliku pöördega seni paigal seisnud sündmustikus.

Erinevate kirjutamisviiside tiiglik on kogumiku tugevaimate tekstide hulka kuuluv novell „Etüüd viie naise ja lestakalaga". Ühelt poolt avanevad siin lugeja ees järjepanu ja kiires tempos väiksed amüsantsed ja pikantsed episoodid, mis koonduvad nipernaadiliku peategelase ümber. Teisalt on novellis kogu aeg aktiivselt kohal autori hääle, kelle tahtepingutusest ja kujutluspiltide varrariist novell sünnib, „sest lugu tahab kuskile jõuda" (lk 32). Autori kõikenägev pilk avab kiirvihjete abil episoodides toimuvate sündmuste kaugemaid tagajärgi tegelaste elukäigule (vt lk 33–34). Kokku on see huvitav põimik, kus metatasandi heietused ei varjuta sündmuste eredust, isegi loo lõpus (lk 38–39) esinev eneseirooniline mõtisklus valminud loo üle ei riku üldmuljet.

Liigutame nüüd vaatepunkti esimesse isikusse tagasi ning vaatleme, mida „Linnu silmades" selles vallas leidub. Suurimaks õnnestumiseks pean siinkohal novelli „Labürint". See on memuaristlik pajatus erinevatest elupaikadest, nendega seotud muljetest ja mällu sööbinud detailidest. Kuid lugu on vormistatud väga põnevalt: minategelase unenägude kirjeldusena, mis annab toimuvale kummalise värvingu: mineviku elupaigad muutuvad kohaks, mis seisab aegruumis paigal või siis on kõik kadunud kohad ühes unenäos koos (lk 18), kohtutakse ruumides elanud endiste ja pärastiste elanikega (lk 23). Lisaks olnule avanevad võimalikkused, sündmused, mis oleks võinud olla (lk 21). Jällegi tuleb öelda, et siin loos on kõike parasjagu doseeritud.

„Naiste saun" esindab Mudlumi argimemuaristikat selle tugeval tasemel, nii nagu sinse kirjatöö alguses visandatud.

Kuid sootuks teistmoodi on kaks lugu: „Linnu silmad” ja „Kuradi kodu”. Mõlemad on novelli vormi peidetud dialoogid varjatusest kostvate hääldtega, mõlemad lahkavad n-ö suuri teemasid: esimene igavese elu ja võimalike maailmade küsimust, teine, nagu pealkirigi ütleb, kuradi elupaiga küsimust. Eks võib ju lugeda sedagi, kuidas vabalt voolav mõttelõng selliste teemade ümber keerleb, aga novellilt ootaks ikka ka kandvat sündmustikku. „Linnu silmad” sobitub veel läbiva teema poolest kuigivõrd raamatu tervikusse – dialoog võrsub kestavast unetusest, aga „Kuradi kodu” mõjub juba pelga kordusena, kuigi üksikuid meeldejäävaid mõttekilde leiab mõlemast. Näiteks mõtestatakse tabavalt läbivat uneteemat: „Surm, surma vend uni, pimedus, vaikus, vale valgus, ruum, milles pole midagi, see ongi kuratlik” (lk 131). „Antropomorfis” meenutatakse minevikus loetud raamatuid ning novell „Saippuakauppias” fantaseerib ironiilises võtmes teemal *kui ma kirjutaksin seriaali*. Seda on isegi naljaga pooleks tüütu lugeda.

Raamatu algusosa demonstreerib, et Mudlum suudab väga hästi kirjutada,

on keelelist meisterlikkust, kaasa haaravat fluidumit, kompositsioonilist täpsust. Oleks kogu raamat samast puust, oleks tegu tõelise meistriteosega. Paraku ei suudeta kogu teose vältel taset hoida, sekka tuleb liialt vormilisi kordusi ja õige pingeta pajatusi. Mõistagi ei ole neli-viis novelli koguks sobilik maht ning samuti oleks kahtlane soovitada autoril oodata raamatute avaldamisega seni, kuniks on koos piisav arv šedöövreid. Esiteks on kriitiline hinnang alati ka maitse asi ning teiseks on kirjanikutööl oma köögipool – mitte üksnes lood ei taha sündida, vaid ka raamatud tahavad avaldamist, kirjanikustaatus raud tagumist, loometoetused taotlemist jne. Suisa häbenema ei pea autor ühtegi novelli, täitematerjaliks kõlbavad kõik. Juba oma paremate palade pärast väärrib raamat kohta kirjandushuvilise riulis, pealegi on teos väga ilusti kujundatud ja illustreeritud. Ainus tilk tõrva selles mustades toonides meepotis on asjaolu, et lugude sisukorras märgitud algusleheküljed ei vasta sageli tegelikkusele.

LEO LUKS